

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**навчальної дисципліни «Міжнародний захист прав людини в
правоохоронній діяльності»**

**вибірковий компонент освітньої
програми другого (магістерського)
рівня вищої освіти**

(262 Правоохоронна діяльність (магістр правоохоронної діяльності))

за темою - Захист прав людини в рамках ООН .

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 №8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023р. № 5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 №8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних
дисциплін протокол від 18.08.2023р. № 8.

Розробники:

1. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук Д.С. Гета.
2. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук К.В. Кисильова.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри конституційного та муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук., доцент Зубенко Г.В.
2. Завідувач кафедри конституційного та міжнародного права факультету No 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., доцент, Марчук М.І.

План лекції

1. Поняття та класифікація міжнародних договорів у сфері правоохоронної діяльності.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р..
3. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р..

Рекомендована література:

1. Антонович М. Міжнародне право: навч. посіб.: рекомендовано МОН України / М. Антонович. – Київ: Юрінком Інтер, 2011. – 382 с.
2. Буроменський М.В. Міжнародне право: навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
3. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (із змінами, внес. Протоколом № 11) // <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Міжнародні організації: навч. посіб.: Рекомендовано МОН України / О.С. Кучик, І.Р. Суховолець, А.Б. Стельмах та ін.. – К.: Знання, 2007. – 749 с.
5. Рабінович П.М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1
6. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: Навчальний посібник. Вид. 2-е, доп. й перероб. Х.: ТОВ «Прометей-Прес», 2006.
7. Теліпко В.Е. Міжнародне публічне право: навч. посіб. / В.Е. Теліпко, А.С. Овчаренко; за заг. ред. В.Е. Теліпко. – К.: Центр учб. літ., 2010. – 608 с.

1. ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УСФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Прямуючи до гарантування високого рівня забезпечення національних інтересів і безпеки, Україна підтримує мирне і взаємовигідне співробітництво з членами міжнародного співтовариства у боротьбі з різними проявами міжнародної злочинності. З цією метою наша держава, в особі уповноважених органів, приєднується до вже діючих багатосторонніх міжнародних договорів та укладає нові угоди, що поглиблюють відносини співробітництва у сфері правоохоронної діяльності на двосторонньому (міжвідомчому) рівні.

Відповідно до положень ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. і ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів між державами і міжнародними організаціями чи між міжнародними організаціями 1986 р.¹, міжнародний договір – це письмова угода, що регулюється міжнародним правом та укладена між двома або декількома суб'єктами міжнародного права незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

У міжнародному праві, на основі різноманітних критеріїв, можна виділити наступні види міжнародних договорів у сфері правоохоронної діяльності.

За просторовою сферою дії міжнародні договори можуть бути *універсальними* (загальними) – Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р.; *регіональними* – Міжамериканська Конвенція про екстрадицію від 25 лютого 1981 р.; *локальними* – Конвенція ЄС про правову допомогу у кримінальних справах від 29 травня 2000 р. або Угода про співробітництво держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав в боротьбі зі злочинами у сфері комп'ютерної інформації від 1 червня 2001 р.; *та партикулярними* – Угода про співробітництво у сфері попередження злочинів і в правоохоронній діяльності між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль від 16 червня 1994 р.

За кількістю учасників міжнародні договори у сфері правоохоронної діяльності поділяються на двосторонні та багатосторонні.

Залежно від органу, який висловлює остаточну згоду на обов'язковість міжнародного договору для держави, розрізняють:

- міждержавні;
- міжурядові; та
- міжвідомчі договори.

Від імені України згода на обов'язковість міжнародних договорів висловлюється Президентом України або Верховною Радою України: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.

Від імені Уряду України згода на обов'язковість міжнародних договорів висловлюється Кабінетом Міністрів України: Угода між Україною та Королівством Іспанія про співробітництво у галузі боротьби зі злочинністю від 7 листопада 2001 р.; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та іншими злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами від 30 серпня 2010 р.

Згода на обов'язковість міжнародних міжвідомчих договорів висловлюється Міністерством внутрішніх справ України: Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Казахстан від 24 листопада 2011 р.; Угода між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Латвійської Республіки про порядок передачі й транзитного перевезення осіб, які взяті під варту від 21 листопада 1995 р.

Залежно від найменування міжнародні договори у сфері правоохоронної діяльності бувають наступні: *Конвенції* (Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 р.); *Договори* (Договір про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Італійської Республіки в боротьбі із незаконною торгівлею наркотичними засобами та психотропними речовинами та з організованою злочинністю від 28 травня 1993 р.); *Угоди* (Угода між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Білорусь про співробітництво органів внутрішніх справ прикордонних регіонів від 12 травня 1997 р.); *Протоколи* – додаткові міжнародні угоди, що змінюють або доповнюють основний міжнародний договір (Протокол між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Хорватія про співробітництво протягом туристичного сезону від 30 липня 2014 р.); *Статuti* – договори, що засновують і регулюють діяльність міжнародних міжурядових організацій (Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол від 13 червня 1956 р.; Римський статут міжнародного кримінального суду від 17 липня 1988 р.); *Меморандуми* (Меморандум між Міністерством внутрішніх справ

України і Міністерством внутрішніх справ Чорногорії про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю від 13 червня 2013 р.; Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством внутрішніх справ України та Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) від 5 липня 2012 р.).

Саме такі види міжнародних договорів частіше за все використовуються державами при налагодженні та розвитку міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності як на двосторонній, так і на багатосторонній основах.

У теперішній час питання про найменування міжнародних письмових угод є справою дипломатичної процедури, а не міжнародного права, чинні норми якого зовсім не враховують назви договірних актів. Незалежно від найменування всі договори мають однакову юридичну силу.

Міжнародні договори України, укладені в установленому законом порядку, мають дуже важливе значення у правовому регулюванні її міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності. Так, відповідно до положень Закону України «Про міжнародні договори України», чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Відповідно до положень частини II Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., кожна держава володіє правоздатністю укладати договори.

Від її імені, дії щодо укладання міжнародного договору виконують уповноважені на це особи. Для цього вони повинні пред'явити відповідні повноваження, які можуть надаватися як на всі стадії укладання міжнародного договору, так і на будь-яку одну з них. Або вони можуть бути визнані такими, якщо «з практики відповідних держав чи з інших обставин випливає, що вони мали намір розглядати цю особу, як таку, що представляє державу для цих цілей, і не вимагати пред'явлення повноважень».

Такі особи з огляду на їхні функції і без необхідності пред'явлення повноважень вважаються такими, що представляють свою державу. Відповідно до п. 2 ст. 7 Віденської конвенції 1969 р. особами, що представляють свою державу за власною посадою є: «а) глави держав, глави урядів і міністри закордонних справ – з метою вчинення всіх актів, що стосуються укладення договору; б) глави дипломатичних представництв – з метою прийняття тексту договору між державою, що акредитує, і державою, при якій вони акредитовані; в) представники, уповноважені державами представляти їх на міжнародній конференції або в міжнародній організації, або в одному з її органів, – з метою прийняття тексту договору на такій конференції, в такій організації або в такому органі».

У наукових колах існують різні погляди на порядок та стадії укладання міжнародних договорів. Один з них, розкритий у навчальному посібнику «Міжнародне право» за редакцією М.В. Буроменського, ми вважаємо можливим застосувати і до укладання міжнародних договорів у сфері правоохоронної діяльності.

Отже, укладанню міжнародних договорів у сфері правоохоронної діяльності передують підготовка узгодженого тексту міжнародного договору та його прийняття.

Міжнародна практика дозволила напрацювати три основні організаційно-правові форми підготовки узгодженого тексту договору:

звичайні дипломатичні канали;
міжнародні конференції; та
міжнародні організації.

Як правило, текст договору відпрацьовується в межах однієї з цих форм. Трапляються випадки, коли один і той самий договір під час підготовки проходить всі три стадії. На міжнародних конференціях і в міжнародних організаціях текст договору приймається згідно з їхніми процедурами.

Прийняттям тексту договору закінчуються переговори між державами щодо його підготовки.

Текст договору приймається за згодою усіх держав, що брали участь у його розробці або, якщо текст договору приймається на міжнародній конференції, шляхом голосування за нього двох третіх держав, присутніх та допущених до голосування, якщо тією ж більшістю голосів вони не вирішили застосувати інше правило.

Після узгодження та прийняття тексту договору необхідно зафіксувати, що він є остаточним і не підлягає зміні (встановлення *автентичності* тексту). Відповідно до ст. 10 Віденської конвенції 1969 р. текст договору стає автентичним і остаточним шляхом застосування процедури, про яку домовились держави, що беруть участь у переговорах: підписання, підписання ad referendum, парафування тексту договору або заключного акта конференції, що містить цей текст.

Підписання ad referendum (умовне, неостаточне підписання) в подальшому потребує підтвердження з боку компетентного органу відповідної держави або міжнародної організації.

Парафування – це встановлення автентичності тексту договору за допомогою ініціалів уповноважених осіб, які засвідчують, що узгоджений текст договору є остаточним.

Після парафування текст не може бути змінений навіть за згодою уповноважених осіб¹.

Наступною стадією укладання міжнародного договору у сфері правоохоронної діяльності є висловлення згоди державами на обов'язковість договору. Статті 11–15 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року визначають такі способи вираження згоди на обов'язковість договору: підписання договору, обмін документами, які становлять договір, ратифікація, прийняття або затвердження договору, приєднання до нього або будь-яким іншим способом, про який домовились сторони. Розглянемо їх.

Підписання може одночасно бути й формою прийняття тексту договору, і формою висловлення згоди на його обов'язковість. Під час підписання держави дотримуються правила *Альтернату* – чергування підписів. В оригінальному примірнику двостороннього договору, що призначається для цієї сторони, найменування держави, підписи уповноважених осіб містяться на почесному місці – під текстом договору з лівого боку, а найменування держави-контрагента, підписи її представників – з правого. На примірнику договору, що призначений для другої сторони, застосовується зворотний порядок. У багатосторонніх договорах найменування сторін і підписи представників розміщуються зазвичай зверху вниз в алфавітному порядку (відповідно до обраної мови).

Обмін документами, що утворюють договір, – це спрощена процедура його укладання. Посадові особи (як правило, міністри закордонних справ) надсилають один одному листи (ноти), у яких викладаються попередньо узгоджені положення щодо сутності питання. Обмін листами означає згоду на обов'язковість цих положень.

Ратифікація – це остаточне затвердження договору одним із вищих органів держави відповідно до процедури, передбаченої національним законодавством.

Ратифікація втілюється у двох актах: міжнародному (ратифікаційній грамоті) та внутрішньодержавному нормативному акті (законі, указі й ін.), які відповідають двом основним функціям ратифікації: міжнародній і внутрішньодержавній. Як міжнародний акт *ратифікація* означає процедуру, яку міжнародне право вважає необхідною для надання договорам обов'язкового характеру. Ратифікація дозволяє контролювати дії уповноважених, а також ще раз оцінити зміст міжнародного договору, що укладається. Відмова від ратифікації не є порушенням міжнародного права.

Ратифікація, як правило, надає договору зворотної сили, і ратифікований договір вважається таким, що вступив у силу з моменту його підписання.

В Україні повноваження щодо ратифікації міжнародних договорів має Верховна Рада України. Закон України «Про міжнародні договори України» в ч. 2 ст. 9 встановлює, які міжнародні договори України підлягають ратифікації. Закон про ратифікацію, підписаний Головою Верховної Ради України, в подальшому має бути представлений для підпису Президенту України.

Прийняття та затвердження становлять собою більш спрощену процедуру виявлення згоди на обов'язковість договору. Але за своєю сутністю вони виконують ті ж самі функції, що й ратифікація. Пункт 2 ст. 14 Віденської конвенції 1969 р. зазначає: *«Згода на обов'язковість для держави договору висловлюється прийняттям або затвердженням за умов, схожих на ті, що застосовуються до ратифікації»*. У багатьох випадках прийняття та затвердження дозволяють вищим посадовим особам при укладанні міжнародного договору обійти положення внутрішнього законодавства, що вимагають ратифікації. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про міжнародні договори України» договори, що не потребують ратифікації, затверджує або Президент (у формі указу), або Уряд (у формі постанови).

Затвердження як форма виявлення згоди на обов'язковість тексту договору активно застосовується у практиці міжнародних організацій. Генеральна Асамблея затверджує угоди ООН з її спеціалізованими закладами¹.

Приєднання як окрема форма висловлення згоди на обов'язковість міжнародного договору реалізується у тому разі, коли держава з будь-яких причин спочатку не брала участі у договорі, а згодом захотіла приєднатися до нього. Порядок і умови приєднання обумовлюються текстом договору. У звичайних випадках приєднання здійснюється після набрання договором чинності шляхом депонування ратифікаційної грамоти або іншого документа про приєднання. В Україні питання приєднання до міжнародних договорів регулюються ст. 13 Закону України «Про міжнародні договори України».

Під час підписання договору або, якщо міжнародний договір підписаний за умови подальшої ратифікації (або іншого способу висловлення згоди на його обов'язковість), під час ратифікації держава може висловити до нього застереження. Необхідність застережень виникає у тих випадках, коли держава загалом зацікавлена в участі в договорі, але з тих чи інших причин не згодна з його окремими положеннями. Згідно з п/п. (г) п. 1 ст. 2 Віденської конвенції 1969 р. *застереження – це «одностороння заява в будь-якому формулюванні та під будь-яким найменуванням, що зроблена державою під час підписання, ратифікації, прийняття або затвердження договору або приєднання до нього, через яку вона бажає виключити або змінити юридичну дію певних положень договору у їх застосуванні до цієї держави»*. Застереження можна робити тільки до багатосторонніх договорів. Застереження до двостороннього договору може розглядатися як пропозиція його перегляду.

Держава має право робити застереження до договору «за виключенням тих випадків, коли: а) це застереження забороняється договором; б) договір передбачає, що можна робити тільки певні застереження, до яких це застереження не відноситься; або в) у випадках, що не підпадають під дію пунктів (а) і (б), застереження не сумісне з об'єктом та метою договору» (ст. 19 Віденської конвенції 1969 р.).

Міжнародні договори у сфері правоохоронної діяльності набирають чинності в порядку і в дату, передбачену в самому договорі або погоджені між державами, які брали участь у переговорах.

При відсутності такого положення або домовленості договір набирає чинності, як тільки буде виражено згоду всіх держав, які брали участь у переговорах, на обов'язковість для них договору.

Якщо згода держави на обов'язковість для неї договору виражається в якусь дату після набрання договором чинності, то договір набирає чинності для цієї держави в цю дату, якщо в договорі не передбачається інше.

Положення договору, які регулюють встановлення автентичності його тексту, вираження згоди держав на обов'язковість для них договору, порядок або дату набрання договором чинності, застереження, функції депозитарію та інші питання, що неминуче виникають до набрання договором чинності, застосовуються з моменту прийняття тексту договору.

Отже, укладання міжнародних договорів у сфері правоохоронної діяльності передбачає здійснення наступних стадій: підготовка узгодженого тексту міжнародного договору; прийняття тексту міжнародного договору; висловлення згоди на обов'язковість договору. Держави – члени ООН відповідно до ст. 102 Статуту зобов'язані зареєструвати свої договори в Секретаріаті ООН. Якщо договір не зареєстрований, держава не може посилатися на нього в органах Організації. Реєстрація не впливає на юридичну силу договору. Зареєстровані договори підлягають опублікуванню в Зібранні договорів ООН, що періодично видається Організацією (United Nations Treaty Series (UNTS)).

Внутрішньодержавне опублікування міжнародних договорів називається *промульгацією*.

2. КОНВЕНЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ПРОТИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ВІД 15 ЛИСТОПАДА 2000 Р.

За структурою Конвенція складається з 41 статті основного тексту та трьох чинних для нашої держави протоколів, а саме: Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї; Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря; Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї.

Україною Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявками Законом України від 4 лютого 2004 р.

Мета цієї Конвенції полягає у сприянні співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею.

Для цілей Конвенції, її ст. 2 містить тлумачення низки термінів: організована злочинна група; серйозний злочин; структурно оформлена група; майно; доходи від злочину; арешт або виїмка; конфіскація; контрольована поставка тощо.

Наприклад: «організована злочинна група» означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду; «серйозний злочин» означає злочин, який карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання (З приводу даного терміну нашою державою зроблено наступне застереження: В українському кримінальному законодавстві поняттю «серйозний злочин» відповідають поняття «тяжкий» і «особливо тяжкий злочин». При цьому тяжкий злочин – це злочин, за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк не менше п'яти і не більше десяти років, а особливо тяжкий злочин – за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі.).

Важливим положенням Конвенції є звернення уваги її договірних сторін на захист суверенітету її держав-учасниць, а саме: «Ніщо у цій Конвенції не наділяє Державу-учасницю правом здійснювати на території іншої держави юрисдикцію і функції, які входять виключно до компетенції органів цієї іншої держави відповідно до її внутрішнього законодавства.»

Особливої уваги, поряд із протидією організованим злочинній діяльності, відмиванню доходів від злочинності, боротьбою з відмиванням коштів, в Конвенції надається проблемним аспектам та заходам, спрямованим на боротьбу із корупцією.

Положення Конвенції також вказують на обов'язок кожної Держави-учасниці забезпечити належні умови для забезпечення притягнення до

відповідальності, поряд із відповідальністю фізичних осіб, які вчинили злочин, юридичних осіб, причетних до серйозних злочинів.

Така відповідальність може бути кримінальною, цивільно-правовою або адміністративною, включаючи грошові санкції.

В окремих випадках, держави-учасниці, на основі запиту, можуть надавати одна одній допомогу з метою здійснення в межах власної території та в рамках власної правової системи, конфіскації доходів від злочинів, майна, устаткування або інших засобів вчинення злочинів, що знаходяться в межах їх території.

Стосовно здійснення конфіскації, Держави-учасниці також можуть і відмовити у співробітництві, якщо злочин, до якого відноситься прохання, не є злочином, що охоплюється цією Конвенцією.

Окрему увагу слід звернути на положення Конвенції, відповідно до яких визначаються умови проведення видачі. Так, якщо Держави-учасниці, яка обумовлює видачу наявністю договору, одержує прохання про видачу від іншої Держави-учасниці, з якою вона не має договору про видачу, вона може розглядати дану Конвенцію як правову підставу для видачі у зв'язку з будь-яким злочином, до якого застосовується дана Конвенція.

Держави-учасниці також можуть розглядати можливість укладання двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей про передачу осіб, засуджених до тюремного ув'язнення або інших видів позбавлення волі за злочини, що охоплюються цією Конвенцією, для того, щоб вони могли відбувати строк покарання на їхніх територіях.

Держави-учасниці надають одна одній найширшу взаємну правову допомогу в розслідуванні, кримінальному переслідуванні та судовому розгляді у зв'язку зі злочинами, що охоплюються цією Конвенцією.

Взаємна правова допомога, що надається відповідно до цієї Конвенції, може запитуватися з будь-якою з нижчеперелічених цілей:

- a) одержання показань свідків або заяв від окремих осіб;
- b) вручення судових документів;
- c) проведення обшуку і здійснення виїмки або арешту;
- d) огляд об'єктів і ділянок місцевості;
- e) надання інформації, речових доказів і оцінок експертів;
- f) надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи урядові, банківські, фінансові, корпоративні чи комерційні документи;
- g) виявлення або відстеження доходів від злочинів, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів з метою доведення;
- h) сприяння добровільній явці відповідних осіб до органів запитуючої Держави-учасниці;
- i) надання будь-якого іншого виду допомоги, що не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної Держави-учасниці.

Компетентні органи Держав-учасниць можуть і без попереднього прохання передавати інформацію, що стосується кримінально-правових питань.

Однією з важливих вимог надання взаємної правової допомоги є зобов'язок держав-учасниць не відмовляти у наданні взаємної правової допомоги на підставі банківської таємниці.

Прохання направляються в письмовій формі або, якщо це можливо, за допомогою будь-яких інших засобів, що дають можливість скласти письмовий запис, мовою, прийнятною для запитуваної Держави-учасниці, за умов, що дозволяють цій Державі-учасниці встановити автентичність. За надзвичайних обставин і у разі погодження цього Державами-учасницями прохання можуть направлятися в усній формі, однак вони негайно підтверджуються у письмовій формі.

Прохання виконується відповідно до внутрішнього законодавства запитуваної Держави-учасниці і в тій мірі, в якій це не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної Держави-учасниці, по можливості, відповідно до зазначених у проханні процедур.

У взаємній правовій допомозі може бути відмовлено:

- a) якщо прохання не було надано відповідно до вимог даної Конвенції;
- b) якщо запитувана Держава-учасниця вважає, що виконання прохання може завдати шкоди її суверенітету, безпеці, громадському порядку або іншим життєво важливим інтересам;
- c) якщо внутрішнє законодавство запитуваної Держави-учасниці забороняє її органам здійснювати запитувані заходи щодо будь-якого аналогічного злочину, якби такий злочин був предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в межах її юрисдикції;
- d) якщо виконання прохання суперечило б правовій системі запитуваної Держави-учасниці стосовно питань взаємної правової допомоги.

Будь-яка відмова у наданні взаємної правової допомоги мотивується.

Запитувана Держава-учасниця виконує прохання про надання взаємної правової допомоги у можливо короткі строки і, наскільки це можливо, повністю враховує будь-які крайні строки, що запропоновані запитуючою Державою-учасницею і мотивовані бажано у самому проханні.

Центральними органами в Україні, на які покладаються відповідні повноваження, є Міністерство юстиції України (щодо судових рішень) і Генеральна прокуратура України (щодо процесуальних дій під час розслідування кримінальних справ).

Держави-учасниці можуть домовитись про створення спеціальних органів для проведення спільних розслідувань, а також для використання таких методів розслідувань, як: контрольовані поставки; електронне спостереження, проведення агентурних операцій тощо.

Держава-учасниця у необхідних межах зобов'язана здійснювати, розробляти чи вдосконалювати конкретні програми підготовки персоналу правоохоронних органів, у тому числі працівників прокуратури, слідчих і співробітників митних органів, а також інших співробітників, що відповідають за попередження, виявлення і припинення злочинів, що охоплюються цією Конвенцією.

3.МІЖНАРОДНА КОНВЕНЦІЯ ПРО ВЗАЄМНУ АДМІНІСТРАТИВНУ ДОПОМОГУ У ВІДВЕРНЕННІ, РОЗСЛІДУВАННІ ТА ПРИПИНЕННІ ПОРУШЕНЬ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ВІД 9 ЧЕРВНЯ 1977 Р.

Для розвитку міжнародного співробітництва України в галузі митної справи та підвищення рівня ефективності боротьби з порушеннями митного законодавства 23 травня 2000 р. наша держава приєдналася до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р. (далі – Конвенція Найробі).

Конвенція Найробі набрала чинності з 21 травня 1980 р. і станом на вересень 2016 р. нараховує 52 країни-учасниці. Кожна держава, яка є членом РМС і кожна держава, що є членом ООН або її спеціалізованих органів може стати Договірною Стороною цієї Конвенції.

Ця Конвенція складається з основного тексту – преамбула та 23 статті, а також 11 додатків і спрямована на розвиток співробітництва між митними адміністраціями для протидії порушенням митного законодавства.

Щодо цього у преамбулі Конвенції зазначається, що порушення митного законодавства становлять загрозу економічним, соціальним і фінансовим інтересам держав та законним інтересам торгівлі. Відповідно до ст. 1 Конвенції, положення якої присвячуються визначенню основних її термінів, під *«порушенням митного законодавства»* слід розуміти будь-яке порушення або спробу порушення митного законодавства. У свою чергу під *«митним законодавством»* слід розуміти всі установчі та регулюючі положення, що застосовуються або контролюються митними адміністраціями у зв'язку з імпортом, експортом або транзитом товарів. У цій статті також даються визначення таких термінів: «митне шахрайство», «контрабанда», «імпортні та експортні мита і податки» тощо.

У відповідності до положень Конвенції Найробі взаємна адміністративна допомога може бути наступних видів: допомога, що надається митною адміністрацією з власної ініціативи (Додаток 1); допомога за запитом у стягненні ввізного та вивізного мита і податків (Додаток 2); допомога за запитом щодо контролю (Додаток 3); допомога за запитом стосовно нагляду (Додаток 4); розслідування та повідомлення за запитами на користь іншої Договірної Сторони (Додаток 5); участь представників митних адміністрацій при розгляді справ у суді або трибуналі (Додаток 6); присутність представників митних адміністрацій однієї Договірної Сторони на території іншої Договірної Сторони (Додаток 7); участь у розслідуваннях, що проводяться за кордоном (Додаток 8); збір інформації (Додаток 9); надання допомоги у боротьбі з контрабандою наркотиків та психотропних речовин (Додаток 10); надання допомоги у протидії контрабанді творів мистецтва, антикваріату та інших культурних цінностей.

Будь-який додаток або додатки Конвенції Найробі, прийняті Договірною Стороною, вважаються невід'ємною її частиною. До того ж, як і в інших багатосторонніх договорах у галузі міжнародних митних відносин, кожен додаток Конвенції вважається окремим міжнародним договором. Тому, приєднуючись до положень Конвенції Найробі, обов'язково слід прийняти хоча б один з її додатків.

Водночас, щодо Додатків 4, 9, 10 і 11 наша держава й донині так і не висловила згоди на обов'язковість, що залишає перспективні напрямки для розширення участі національних митних органів у відносинах надання взаємної адміністративної допомоги. Хоча, це не заважає вже сьогодні визначати у двосторонніх договорах України можливість розвитку взаємної адміністративної допомоги з питань запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що в цілому відповідає положенням Конвенції Найробі.

Договірні сторони, які прийняли один або більше додатків до цієї Конвенції, погоджуються, що їх митні адміністрації надаватимуть одна одній взаємну допомогу з метою відвернення, розслідування та припинення порушень митного законодавства. Така допомога надаватиметься на підставі офіційних запитів про надання взаємної допомоги. Запити про допомогу мають бути у письмовій формі й містити інформацію щодо реквізитів та супроводжуватися документами, які запитуюча Договірна Сторона вважає потрібними. У випадках, пов'язаних, зокрема, з терміновістю, коли запит про допомогу не було здійснено у письмовій формі, запитувана митна адміністрація може вимагати письмового підтвердження запиту. Письмові запити виконуються мовою, прийнятною для запитуваних Договірних Сторін. У разі необхідності всі документи, що супроводжують запити, перекладаються на взаємоприйнятну мову.

Обмін інформацією між Договірними Сторонами, згідно з цією Конвенцією, здійснюється безпосередньо через їх митні адміністрації, які зобов'язуються давати відповіді на запити про допомогу якомога швидше.

Митна адміністрація Договірної Сторони може звернутися із запитом про надання взаємної допомоги для проведення будь-якого розслідування або у зв'язку з судовим чи адміністративним розглядом, що здійснюється цією Договірною Стороною. Якщо такий розгляд не здійснюється митною адміністрацією безпосередньо, вона може звертатися із запитом про надання взаємної допомоги лише в межах своєї компетенції в цьому розгляді. Відповідно, якщо розгляд здійснюється у державі запитуваної адміністрації, остання надає допомогу за запитом у межах своєї компетенції в цьому розгляді.

Взаємна допомога не поширюється на запити щодо арешту осіб або повернення мит, податків, зборів, нарахувань чи будь-яких коштів іншій Договірній Стороні. Якщо Договірна Сторона вважає, що надання допомоги за запитом може становити загрозу її суверенітету, безпеці та іншим важливим

національним інтересам або може завдати шкоди законним комерційним інтересам будь-якого підприємства, громадського чи приватного, вона може відмовити у наданні допомоги або поставити її надання у залежність від виконання певних умов чи вимог.

Якщо митна адміністрація Договірної Сторони здійснює запит про надання допомоги, який вона сама не могла б виконати у разі надходження такого запиту від іншої Договірної Сторони, вона привертає увагу до цього факту в своєму запиті. Виконання такого запиту здійснюється за рішенням запитуваної Договірної Сторони.

Усі витрати на залучення експертів та свідків, згідно з Конвенцією Найробі, покриваються запитуючою Договірною Стороною.

Положення цієї Конвенції не перешкоджають Договірним Сторонам надавати взаємну допомогу в більшому обсязі або брати зобов'язання про надання такої допомоги в майбутньому.

Відповідальність стосовно контролю за виконанням та розвитком Конвенції Найробі несе РМС. Безпосередній виконавець завдань, поставлених РМС у зв'язку з виконанням положень цієї Конвенції, – її Постійний технічний комітет.

Визнаючи необхідність поглиблення взаємодії між митними службами держав та підвищення ефективності надання взаємної адміністративної допомоги, 27 червня 2003 р. Всесвітньою Митною Організацією (далі – ВМО) відкрито для підписання (приєднання) Міжнародну конвенцію про взаємодопомогу в митних справах, яка відома ще під неофіційною назвою – Йоганнесбурзька конвенція.

Незважаючи на те, що дана конвенція ще не набула чинності, окремі її положення вже використовуються державами – членами ВМО під час налагодження двосторонньої взаємодії з питань, пов'язаних з провадженням у справах про контрабанду та порушення митних правил.

До речі, у 2005 р. Державна митна служба України (далі – ДМСУ) проводила моніторинг процесу набуття чинності Йоганнесбурзької конвенції з метою подальшого проведення внутрішньодержавних процедур, необхідних для приєднання України до неї, але станом на вересень 2016 р. жодних офіційних дій, стосовно даної конвенції, так і не вчинила.

Отже, розглянемо запропоновані Міжнародною конвенцією про взаємодопомогу в митних справах від 27 червня 2003 р. новачії у сфері взаємодії між митними службами держав, що розроблені з урахуванням положень Конвенції Найробі та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.

У відповідності до положень Конвенції Найробі надання взаємодопомоги у боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил може здійснюватись шляхом надсилання запитів митними органами держав для отримання потрібної інформації чи допомоги в розслідуванні справ про порушення митних правил, або інформування цих служб про можливі правопорушення на території відповідних держав.

Розвитку відносин пов'язаних із наданням та використанням інформації як на основі запитів між зацікавленими митними службами, так і за власною ініціативою і приділяється основна увага у тексті Йоганнесбургської конвенції. Остання за структурою складається з преамбули і тринадцяти глав, які містять 54 статті.

Запити на допомогу пропонується надсилати не лише у письмовому, а й в електронному виді та супроводжувати будь-якою інформацією, яка вважається корисною для виконання таких запитів. Служба, яка надає допомогу, може вимагати письмового підтвердження електронної версії запитів. За визначених обставин запити можуть бути зроблені усно. Такі запити якнайскоріше підтверджуються письмово або, якщо це прийнятно для служб, які надають запит та отримують допомогу, за допомогою електронних засобів зв'язку.

Запити готуються на мові, яка прийнятна для зацікавлених служб. Будь-який документ, що супроводжує такий запит перекладається за потреби на взаємоприйнятну мову. Служба, яка надає допомогу, у будь-якому разі приймає запит на допомогу та супровідні документи на одній із офіційних мов, яка визначається ВМО.

До змісту запиту пропонується включати наступні відомості: 1) назву служби, яка отримує допомогу; 2) питання, які планується вирішити на основі допомоги, яка замовляється, причини надання запиту; 3) короткий опис справи, що розглядається та юридичні та організаційні положення що застосовуються; 4) якщо відомо, прізвища та адреси осіб, яких цей запит стосується; 5) посилання на можливі підстави відмови у наданні допомоги; 6) інформація про процедури, які служба, що отримує допомогу, здійснювала або робила спробу здійснити, а також уточнення щодо мети отримання спеціальної інформації.

У випадках, що можуть потягти за собою можливість завдання значної шкоди економіці, охороні здоров'я, суспільній безпеці, включаючи безпеку мережі каналів міжнародної торгівлі, або іншим життєвим інтересам будь-якої Договірної сторони, при можливості, надання допомоги здійснюється без затримки за власною ініціативою.

Договірні сторони Йоганнесбургської конвенції, можуть домовитись обмінюватися будь-якою інформацією на автоматизованій основі, за умови гарантування конфіденційності та захисту останньої.

З цією метою на базі ВМО пропонується створити єдину автоматизовану інформаційну систему, а кожній договірній стороні призначити компетентний орган в митній службі, який на національному рівні буде відповідальним за правильну експлуатацію центральної автоматизованої інформаційної системи.

В центральній автоматизованій інформаційній системі пропонується розміщувати як *інформацію загального характеру* (дані про товари; засоби транспорту; маршрути переміщення товарів тощо), так й *інформацію щодо фізичних та юридичних осіб* (дату і місце народження; національність; належність до кримінальних організацій; реєстраційний номер; місце реєстрації офісу; вид бізнесу тощо). Договірні сторони несуть юридичну відповідальність, наскільки це можливо, за точність, поточний стан та законність інформації, яку внесено в центральну автоматизовану інформаційну систему.

Відповідальними за виконання всіх необхідних заходів із захисту центральної автоматизованої інформаційної системи виступають як Договірні сторони конвенції, так і Генеральний Секретар ВМО. Цілі цих заходів включають, але цим не обмежуються, наступне: 1) запобігання недозволеному доступу до обладнання, яке використовується для обробки інформації в системі; 2) запобігання недозволеному доступу до системи; 3) запобігання недозволеному входу, зчитуванню, копіюванню, правленню або видаленню будь-якої інформації в системі; 4) забезпечення можливості контролювати та встановлювати, які, призначені компетентні органи влади та посадові особи ВМО мають доступ до центральної автоматизованої інформаційної системи, і хто з призначених службовців і посадових осіб ВМО має доступ до інформації в системі; 5) забезпечення можливості контролювати та встановлювати, яка та ким інформація була введена до системи, і здійснювати моніторинг запитів; 6) запобігання недозволеному зчитуванню, копіюванню, виправленню та видаленню інформації протягом передачі даних та транспортуванню носіїв даних.

Договірні сторони можуть заздалегідь визначити види органів, що мають або не мають право доступу до особистих даних, які вони постачають.

На окрему увагу заслуговують положення Йоганнесбургської конвенції щодо можливого залучення посадових осіб митної служби однієї Договірної сторони до певних видів діяльності на території іншої.

Перш за все це стосується так званого «права переслідування» або «переслідування по гарячих слідах». Останнє може виникати у відносинах між державами тоді, коли офіційні особи однієї Договірної сторони, які переслідують на своїй території особу, яка підозрюється у діях, направлених на вчинення митного правопорушення, що може привести до її екстрадиції або підозрюється в участі у такому правопорушенні, можуть продовжувати це переслідування на території іншої Договірної сторони, за умови надання попереднього запиту, отримання дозволу та виконання будь-яких інших умов, що може надати Договірна сторона, яка надає допомогу. При виникненні особливих негайних підстав, коли неможливо повідомити компетентні органи іншої Договірної сторони, до в'їзду на її територію або коли ці компетентні органи не мають можливості бути залученими до активного переслідування, це переслідування може продовжуватися без попереднього дозволу. Коли переслідування продовжується без попереднього дозволу, компетентні органи Договірної сторони, на чийй території це переслідування продовжується, негайно інформуються про перетин кордону та якнайскоріше надається на розгляд

формальний запит на дозвіл з обґрунтуванням цього перетину кордону без попереднього дозволу. На запит офіційних осіб, що переслідують, компетентні органи Договірної сторони, на чий території здійснюється переслідування, надають звинувачувальні матеріали щодо особи, яка переслідується, з тим, щоб встановити його або її ідентичність, або затримати його чи її.

По-друге, мова йде про можливість здійснення посадовими особами митних служб держав – Договірних сторін конвенції «нагляду по інший бік кордону». Так, посадові особи однієї Договірної сторони, які на своїй території здійснюють нагляд за особою, щодо якої є серйозні підстави вважати, що він або вона мають відношення до митного правопорушення, можуть продовжувати нагляд на території іншої Договірної сторони, за умови надання попереднього запиту для отримання дозволу та виконання будь-яких інших умов, що може виставити Договірна сторона, яка надає допомогу. При виникненні особливих негайних підстав, коли попередній дозвіл не може бути отриманий, нагляд за особою, яка переслідується, може продовжуватися за умови, що компетентні органи Договірної сторони, на чий території продовжується переслідування, будуть негайно проінформовані про перетин кордону, а формальний запит для отримання дозволу з обґрунтуванням перетину кордону без попереднього дозволу буде наданий на розгляд якнайскоріше.

По-третє, Договірна сторона, яка надає допомогу, може дозволити посадовим особам договірної Сторони, яка отримує допомогу, проводити «таємне (скрите) розслідування» справ на її території щодо помилкової ідентифікації осіб з метою виявлення та прояснення фактів щодо митного правопорушення, коли це важко зробити іншим шляхом. Задіяні у розслідуванні офіційні особи в процесі своєї діяльності уповноважуються для збирання інформації та здійснення контактів з об'єктами розслідування або з іншими особами, які пов'язані з ними. Такі розслідування здійснюються у відповідності до чинного законодавства та процедур Договірної сторони, на території якої ці розслідування здійснюються.

По-четверте, Договірні сторони Йоганнесбургської конвенції можуть створювати «спільні групи для контролю та розслідування» з метою виявлення та запобігання особливих видів порушень митного законодавства, які потребують одночасної та координованої роботи. Такі групи діють у відповідності до чинного законодавства та процедур Договірної сторони, на території якої ця робота буде виконуватися.

Крім вищевказаних новацій текст Йоганнесбургської конвенції містить й інші положення спрямовані на поглиблення та розширення взаємодії між митними службами держав, які не можуть бути розглянуті в межах даної статті.

Нажаль як власне сама Міжнародна конвенція про взаємодопомогу в митних справах від 27 червня 2003 р., враховуючи відсутність достатньої кількості ратифікаційних грамот, ще не набула чинності, так і Україна донині не висловила офіційно згоди приєднатися до складу її Договірних сторін, хоча використовує окремі положення останньої під час укладення двосторонніх угод з питань митної справи.

Підсумовуючи вищезазначене, можна визначити наступні перспективні напрямки вдосконалення взаємодії митних органів держав: 1) здійснення обміну інформацією з питань, пов'язаних з провадженням у справах про контрабанду та порушення митних правил на автоматизованій основі, за умови створення на базі ВМО центральної автоматизованої інформаційної системи; 2) надсилати запити на допомогу як у письмовому, так і в електронному виді, що суттєво зменшить втрату часу в процесі отримання та опрацювання відповіді на запит; 3) запровадження поряд із обміном інформацією наступних форм взаємодії митних органів держав: –право переслідування, –нагляд по інший бік кордону, –таємне (скрите) розслідування, –спільні групи для контролю та розслідування.

Отже, міжнародний договір слід визначити як письмову угоду, що регулюється міжнародним публічним правом, укладену між двома або декількома суб'єктами міжнародного права незалежно від того, міститься вона в одному документі, у двох або кількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретної назви.

Міжнародний договір – це родове поняття, що об'єднує всі міжнародні угоди, які можуть мати різні найменування та форми: договір, угода, пакт, статут, конвенція, декларація, комюніке, протокол та ін. Чіткого визначення тих або інших найменувань не існує.

Залежно від того, які органи представляють державу в міжнародних відносинах, розрізняють *міждержавні* договори (укладаються на вищому рівні та від імені держави), *міжурядові* (від імені уряду) та *міжвідомчі* (від імені міністерств і відомств).

Міжнародна практика дозволила напрацювати три основні організаційно-правові форми підготовки узгодженого тексту договору: звичайні дипломатичні канали; міжнародні конференції; та міжнародні організації.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. За структурою Конвенція складається з 41 статті основного тексту та трьох чинних для нашої держави протоколів, а саме: Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї; Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря; Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї. Україною Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявками Законом України від 4 лютого 2004 р.

Для розвитку міжнародного співробітництва України в галузі митної справи та підвищення рівня ефективності боротьби з порушеннями митного законодавства 23 травня 2000 р. наша держава приєдналася до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу.

